

Mirjana Ule

DRUŽBENI VIDIKI ZDRAVJA IN MEDICINE

Prepričanja o zdravju in bolezni so del širšega razumevanja sveta, v katerem živimo. So del znanja o boleznih, telesnih znakih, socialni vlogi bolnika. Smo ne le zdravi ali bolni, temveč se tudi počutimo zdrave ali bolne. V članku je kot nasprotje prevladujočemu medicinskemu pogledu na zdravje in bolezen predstavljen socialni model zdravja in bolezni, ki ni osrediščen samo na fizične simptome bolezni, ampak na samooceno zdravja in počutja. Predstavljeni so podatki javnega mnenja o samoocenah zdravja in posledice družbenih neenakosti na zdravje in dobro počutje ljudi.

KLJUČNE BESEDE: medicinski pogled, javno zdravje, medikalizacija družbe, oblagovljenje zdravja.

Mirjana Ule je redna profesorica in predstojnica Centra za socialno psihologijo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Kontakt: mirjana.ule@fdv.uni-lj.si.

Irena Eržen

SOCIALNO DELO V ZDRAVSTVENI DEJAVNOSTI STANDARDI IN NORMATIVI

Socialne delavke in delavci v zdravstveni dejavnosti zagotavljajo podporo in pomagajo pacientom in njihovim bližnjim pri reševanju različnih socialnih stisk v času zdravstvene obravnave. S svojim specifičnim znanjem in spretnostmi dopolnjujejo zdravstveno obravnavo pacienta. Pri reševanju socialnih težav je treba izhajati iz potreb in želja pacientov, postopke je treba nenehno prilagajati spremembam njihovega zdravstvenega stanja ali drugim okoliščinam. Poklic socialnih delavk v zdravstveni dejavnosti je specifičen, zahteva veliko fleksibilnosti in potrpežljivosti, tako s profesionalnega vidika kot z vidika timskega dela. Področje socialnega dela v zdravstveni dejavnosti nima oblikovanih standardov in normativov. Šele nacionalni pravni okvir socialnega dela v zdravstveni dejavnosti bo pacientom omogočal enako multidisciplinarno obravnavo in enako dostopnost ter največjo možno kakovost storitev, zaposlenim pa ustrezno mero avtonomnosti in varnosti, predvsem ob delovni preobremenjenosti.

KLJUČNE BESEDE: socialne storitve v zdravstvu, multidisciplinarna obravnavo, zakonska ureditev, enaka dostopnost.

Irena Eržen, univ. dipl. soc. del., je zaposlena v Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana. Kontakt: irenaerzen@gmail.com.

Zalka Drglin

IZMERA POKLICA: OD VODNIŠTVA K SOPOTNIŠTVU

**BABICA KOT SKRBBSTVENI POKLIC IN POTREBE
ŽENSKO, KI POSTAJA MATI**

Medikalizacija materinstva na samem začetku – v nosečnosti, pri porodu, hranjenju dojenčka, dojenju, negi dojenčka – je značilna za drugo polovico 20. stoletja. Kako se iz nje izvijamo, kje so pasti in katere so obetavne poti za povečanje moči mater/žensk? Z analizo izbranega pričevanja o doživljanju poroda in porodne pomoči zdravstvenih strokovnjakov je prikazana problematika zapletenih in v nekaterih primerih težavnih razmerij med zdravstvenimi strokovnjaki in porodnicami. Babičevanje je povezano s poglobljenim razumevanjem nosečnosti in porodnega procesa kot prepletov narave in kulture in s prepoznavanjem potreb ženske in otroka. Z izmero poklica, s pregledom profesionalizacije podpore, nege in sočutja in s premislekom o formalizaciji zunanje in »notranje« podobe babice se usmerjamo h ključnima nalogama: koncipirati babištvo kot sodobni skrbstveni poklic in udejanjati ga v praksi skrbi za ženske in dojenčke.

KLJUČNE BESEDE: materinstvo, babištvo, nosečnost, porod, dojenček, paradigme o rojstvu.

Zalka Drglin, doktorica ženskih študij in feministične teorije, raziskovalka na Inštitutu za varovanje zdravja, se posveča kulturi rojevanja, babištvu, različnim vidikom materinstva in starševstva in duševnim stiskam žensk ob porodu. Je aktivna članica Naravnih začetkov, združenja za informiranje, svobodno izbiro in podporo na področju nosečnosti, poroda in starševstva. Kontakt: zalka.drglin@ivz-rs.si.

Darja Zaviršek

REPRODUKTIVNA MEDICINA IN SOCIALNO DELO

MED MODERNO TEHNOLOGIJO
IN ETIČNIMI DILEMAMI

Reproduktivna medicina ima tudi v Sloveniji vse več uporabnic in uporabnikov, njen diskurz pa je omejen na medicinsko paradigmo, čeprav obstajajo potrebe ljudi po socialnih delavkah, ki bi ponujale psihosocialno svetovanje ljudem med reproduktivnimi izbirami in v času, ko potekajo medicinski reproduktivni postopki. Članek obsega globalni pregled področja reproduktivne medicine, s poudarkom na darovanju celice tretje osebe. Sproža vprašanja etičnih dilem na tem področju, med drugim tudi vprašanje globalnih neenakosti. Sem sodita tudi vprašanje otrokove pravice vedeti in etično vprašanje dolžnosti staršev, da otroka seznanijo z genetsko zgodovino. Kot etnografski material so uporabljeni slovenski spletni forumi ljudi, ki uporabljajo reproduktivno medicino.

KLJUČNE BESEDE: medicinska reproduktivna tehnologija, darovanje spolnih celic, pravica vedeti, psihosocialno svetovanje, slovenski starši.

Prof. dr. Darja Zaviršek je redna profesorica, doktorica sociologije, predstojnica katedre za preučevanje socialne pravičnosti in vključevanja ter predsednica Vzhodnoevropske regionalne mreže šol za socialno delo v okviru IASSW. Je častna profesorica na Univerzi za uporabne znanosti Alice Salomon v Berlinu. Kontakt: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si

Zlata Ličer

SPOLNO ZDRAVJE, REPRODUKTIVNO ZDRAVJE IN VARNO MATERINSTVO

Članek opiše psihosocialno svetovalno delo na področju temeljne človekove pravice do načrtovanja družine, umetne prekinitve nosečnosti in v postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo ter širše zajema področje varovanja reproduktivnega zdravja žensk v obdobju nosečnosti in po porodu ter zavezanost socialnega dela kot stroke k delovanju na načelih enakosti, socialne pravičnosti in solidarnosti. Namen članka je predstaviti pomen sodelovanja med strokami pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok in

do vsestranske podpore ženski in njenim družinskim članom v obdobju nosečnosti in poroda.

KLJUČNE BESEDE: načrtovano starševstvo, spolno zdravje, neželena nosečnost, svobodno odločanje o rojstvu otrok.

Mag. Zlata Ličer, univ. dipl. socialna delavka, je vodja svetovalno-socialne službe na Ginekološki kliniki UKC Ljubljana. Sodeluje v Kolegiju zdravstvenih socialnih delavcev v Univerzitetnem Kliničnem centru Ljubljana in pri pedagoškem delu študentov Medicinske fakultete Ljubljana in Zdravstvene fakultete Ljubljana. Je članica Komisije za umetno prekinitev nosečnosti ter strokovna sodelavka v Kliničnem oddelku Ginekološke klinike za reprodukcijo Ljubljana. Kontakt: zlata.licer@kclj.si

Maja Šimaga Saje

DISKURZIVNA ANALIZA ŽENSKIH IZKUŠENJ MENOPAVZE

Članek obravnava diskurzivno konstrukcijo ženskih izkušenj menopavze v Sloveniji. Analiza diskurza je bila izvedena z metodo polstrukturiranih intervjujev s šestimi intervjuvankami, ki so pri sebi ugotovile znake, po katerih so sklepale, da so v obdobju menopavze. Intervjuvanke so lastne izkušnje menopavze konceptualizirale v treh ključnih tematskih sklopih: a) pričakovana in dejanska izkušnja menopavze, b) prepoznavanje družbenih in kulturnih dejavnikov, ki vplivajo na izkušnjo menopavze, in c) iskanje informacij o menopavzi. Diskurzivna analiza ženskih izkušenj menopavze je pokazala, da se v zahodni družbi dominanten medicinski diskurz o menopavzi prepleta z upravljavskim diskurzom, diskurzom zanikanja izkušnje menopavze in feministično-emancipacijskim diskurzom. Preplet različnih diskurzov omogoča posameznici več različnih pozicij, s katerih lahko osmisli svojo lastno izkušnjo menopavze. Ta tako postane izkušnja menopavze bolj vpeta v družbeno okolje in tudi bolj pozitivna (ali pa vsaj nevtralna), kot je v prevladujočem medicinskem diskurzu.

KLJUČNE BESEDE: menopavza, ženske, analiza diskurza.

Mag. Maja Šimaga Saje je končala magistrski študij sociologije na Fakulteti za družbene vede, smer

»seksizem kot sodobna tradicija«, z magistrsko nalogo »Analiza in kritika menopavze v pozno moderni družbi« pod mentorskim vodstvom doc. dr. Zdenke Šadl. Kontakt: maja.simaga@gmail.com.

Renata Šribar

SPOLI V POLJUDNOMEDICINSKEM GOVORU IN VREDNOSTNEM ZAZNAMOVANJU BOLEZNI IN ZDRAVSTVENIH TEŽAV

Članek obravnava konstrukcije spolov v poljudno-medicinskem govoru, kot se ta oblikuje v množičnih tiskanih in informacijskih spletnih medijih. Privede nas do temeljne ugotovitve, da je že sama bolezen ali zdravstvena težava na ravni sindroma ospoljena. Najbolj značilna in transparentna konstrukcija boleznih iz te perspektive je rak na prsih, običajno poimenovan rak na dojkah. Že samo poimenovanje kaže na izključevanje moških, čeprav je to v neskladju s statistično evidenco pojavnosti boleznih. Hkrati pa se tako kaže kulturni pomen ženskih prsi. S semiotično analizo in kritiko ideoloških komponent številnih primerov avtorica dokazuje, da so najbolj javno opazne tiste bolezni, ki se povezujejo z reprodukcijsko anatomijo in fiziologijo, pri tem pa se po logiki »naravne« asociativne vezi bolezen sokonstruira s seksualnimi aluzijami, ki so prav tako kot spol zavezane vladajočim diskriminacijskim opojmljenjem. Spolno pristransko in pogosto zaznamovano s seksualnostjo je tudi razumevanje bolečine in instance skrbi v medosebnih odnosih na področju boleznih in zdravstvenih težav.

KLJUČNE BESEDE: rak, mena, virilnost, seksualnost, videz, skrb.

Renata Šribar je zasebna raziskovalka in docentka za antropologijo. Je avtorica in soavtorica štirih znanstvenih monografij in številnih znanstvenih in strokovnih člankov na področju feminizmov in (novih) medijev iz spolne perspektive. Teoretsko in aplikativno se osredotoča predvsem na konstrukcije spolov in strukturalna razmerja seksualnosti in telesnosti žensk. Kontakt: renata.sribar@guest.arnes.si.

Emmanuelle Jouet, Olivier Las Vergnas,
Luigi Flora

PRIZNAVANJE IZKUSTVENEGA ZNANJA BOLNIKOV IN BOLNIC – PREGLED STANJA

Poleg gibanja za participacijo bolnikov in bolnic v zdravstvenem sistemu je bolnikovo vlogo v marsikaterem pogledu spremenilo tudi znanje, ki izhaja iz izkušnje z boleznijo. Pomen kronične bolezni je spodbudil tudi razvijanje izobraževanja bolnikov in bolnic o njihovi bolezni, da bi jih podprli pri spopadanju s simptomi in izboljšali kakovost njihovega življenja.

Danes v odnos s strokovnjaki na področju zdravja vstopa več profilov pacientov in pacientk, ki menijo, da jim je bolezen dala izkustveno znanje, ki bi lahko koristilo zdravstvenemu sistemu in družbi. Delujejo z vrstniki (vrstniška podpora), v izobraževalnih okoljih (uporabniki, ki usposablajo druge uporabnike, uporabniki-raziskovalci), v bolnišnicah (osebe, ki izobražujejo vrstniške podpornike). Številne organizacije, ki jih vodijo bolniki in bolnice ter njihovi bližnji, vzpostavljajo nove odnose do ustvarjanja znanja, zlasti na področju tistih sindromov, ki so z akademskega vidika slabo raziskani. Takšno krepitev moči pacientov kot oseb, ki razvijajo znanje, lahko primerjamo z drugimi situacijami, v katerih so osebe, ki niso znanstveniki, vključeni v raziskovalne procese, denimo v civilno pobudo na področju epidemiologije ali v društvih ljubiteljev znanosti. Vse te situacije pravzaprav kršijo kategorizacijo na področju izobraževanja, saj ta določa, kdo se je sposoben ukvarjati z znanstvenimi vprašanji, hkrati pa ponujajo možnost, da jasno opredelimo »znanstveno znanje laikov«, ki je poglavitno vprašanje programov o »znanosti in državljanih«.

KLJUČNE BESEDE: laično znanje, strokovnjak z izkušnjo, izobraževanje o zdravljenju, znanost in družba.

Dr. Emmanuelle Jouet dela kot raziskovalka v raziskovalnem laboratoriju Bolnišnice Maison Blanche v Parizu. Ukvarja se področja socialne psihiatrije, izobraževanja pacientov in izkustvenega znanja pacientov. Kontakt: Maison Blanch Hospital, 6-10 rue Pierre Bayle, 75020 Paris, France.

Dr. Olivier Las Vergnas je ustanovil Cité des métiers de la Villette in ustanovo vodi od leta 1993. Deluje tudi kot raziskovalec v moštvo za učenje in izobraževanje odraslih CREF v okviru Univerze v Nanterre (EA 1589). Ukvarja se z vprašanjem učinka delitve

na znanstvenike in laike. Kontakt: Cité des métiers de la Villette, 30 avenue Corentin Cariou, 75019 Paris, France.

Dr. Luigi Flora dela na področju izobraževanja v okviru zdravstvenega sistema in razvija programe za samooskrbo na Univerzi Pariz 8. Kontakt: Université Paris 8, 2 rue de la Liberté, 93526 Saint-Denis cedex, France.

Jane Shears, Shula Ramon

VRSTNIŠKE PODPORNE DELAVKE IN DELAVCI

KRITIČNA ANALIZA INOVACIJE V DUŠEVNEM ZDRAVJU

Pri vrstniški podpori v službah duševnega zdravja je pomembna skupna osebna izkušnja duševne stiske uporabnika/uporabnice in njegovega podpornika/njene podpornice. Gre za inovativen, nov način dela, ki na podlagi empiričnih dokazov postaja del služb zdravstvenega in socialnega varstva v Združenem kraljestvu. Avtorici obravnavata začetke vrstniške podpore v službah duševnega zdravja in na podlagi primerov pokažeta, kako se je začela razlikovati od splošnih služb zdravstvenega varstva. Opišeta načine in izvajanje vrstniške podpore ter pokažeta različne situacijske kontekste, v katerih poteka ta dejavnost. Poseben poudarek je na potrebi po usposabljanju vrstniških podpornikov in podpornic. Avtorici raziščeta obstoječe, a nezadostne podatke o intervencijah in ekonomičnosti. Članek sklence razprava o odprtih vprašanjih, ki jih sproža koncept vrstniške podpore.

KLJUČNE BESEDE: vrstniška podpora, medsebojna pomoč, samopomoč, vrstniško vodene skupine, usposabljanje za vrstniško podporo.

Dr. Jane Shears je socialna delavka na področju duševnega zdravja. Raziskuje razvijanje služb, socialno vključevanje in okrevanje. Kontakt: jane@changingmindsenterprisecic.co.uk.

Redna profesorica dr. Shula Ramon je klinična psihologinja in socialna delavka, uveljavljena strokovnjakinja na mednarodnem področju. Raziskuje in uvaja nove pristope dela v službah duševnega zdravja. Kontakt: s.ramon@herts.ac.uk.

Petra Videmšek

UPORABNIŠKO RAZISKOVANJE KOT PRODUKCIJA ZNANJA

Raziskovanje je bilo še pred kratkim rezervirano za strokovnjake, a ne za tiste, ki imajo znanje na podlagi osebnih izkušenj (na področju duševnega zdravja, hendikepirani ljudje, osebe iz etničnih manjšin ipd.), temveč predvsem za akademike, ki poznajo metodologijo raziskovanja in metode dela. Članek temelji na pregledu literature in raziskav na področju vključevanja ljudi z osebnimi izkušnjami duševne stiske v raziskovanje v vlogi raziskovalcev. Pokaže, da se z vključevanjem uporabnikov v raziskovanje v vlogi raziskovalcev v stroki socialnega dela sproži pomembno vprašanje konstrukcije vednosti, ki je bila vrsto let »last« tistih, ki so imeli moč odločanja. Glas pomembnih drugih (strokovnih delavcev, svojcev) je v nasprotju z resnico uporabnikov veljal za verodostojnega, vednost pomembnih drugih pa je veljala za resnico o doživljanju uporabnikov. Na to kažejo številna tuja in domača dela, ki odkrivajo znanja in izkušnje uporabnikov. Na podlagi vključevanja ljudi z osebnimi izkušnjami težav z duševnim zdravjem v vlogi raziskovalcev se socialno delo odmakne od zgolj izvrševalca dolžnosti k širšemu družbenemu okvirju, ki zajema strukturne in družbene mehanizme vključenosti. Brez tega bi ravnanje socialnih delavk še danes temeljilo na nestvarnih predpostavkah, ki so oddaljene od stvarnosti uporabnikov.

KLJUČNE BESEDE: izkustveno znanje, moč, socialna vključenost, duševno zdravje.

Dr. Petra Videmšek je asistentka na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Poleg vključevanja ljudi z osebnimi izkušnjami v raziskovanje njeno raziskovalno delo posega tudi na področja hendikepa in nasilja. Kontakt: petra.videmsek@fsd.uni-lj.si.

Damijana Stržinar

SOCIALNO DELO Z MLADOSTNIKI V PSIHIATRIČNI OBRAVNAVI

Avtorica predstavi socialno delo z mladostniki in mladostnicami s psihičnimi motnjami in težavami v psihiatrični obravnavi na Enoti za adolescentno psihiatrijo Centra za mentalno zdravje Psihiatrične klinike v Ljubljani. Opisana je specifičnost procesa pomoči socialnega dela mladostnikom v psihiatrični obravnavi. Posebno pozornost nameni tudi vlogi socialne delavke v multidisciplinarnem timu. Pri opredelitvi procesa pomoči izhaja iz konceptov, ki jih integrira v svoje praktično delo: človek v okolju, ekosistemka perspektiva, bio-psiho-socialni model obravnave, celostna obravnava, delovni odnos, proces definicije problema, integrirana obravnava. Na študijskem primeru je viden praktičen proces pomoči. Adolescente že zaradi razvojnega obdobja, v katerem so še močno odvisni od svojega okolja, staršev, vrstnikov, šole, ne moremo obravnavati zgolj individualno. Socialna delavka pri delu z mladostniki mora povezati in mobilizirati vire pomoči vseh udeleženi v socialni mreži: pacienta, družino, vrstniško skupino, šolo.

KLJUČNE BESEDE: duševna motnja, duševna težava, bio-psiho-socialni model, celostna obravnava, delovni odnos, proces pomoči.

Damijana Stržinar je diplomantka Fakultete za socialno delo. Zaključuje magistrski študij »sociologija – socialno delo v skupnosti« na Fakulteti za socialno delo. Poklicno deluje na Centru za mentalno zdravje Univerzitetne Psihiatrične klinike v Ljubljani. Tam je zaposlena kot socialna delavka na Enoti za adolescentno psihiatrijo. Kontakt: damijana.strzinar@psih-klinika.si, tel. (01) 5874 952.

Stanislava Ristić Kovačič

BOLNIŠNIČNO SOCIALNO DELO NA KLINIČNEM INŠTITUTU ZA KLINIČNO NEVROFIZIOLOGIJO

Bolnišnično socialno delo na področju zdravstva v Sloveniji nima niti formalnega priznanja niti ustreznih standardov in normativov. Dela in naloge, ki jih opravlja socialna delavka na Kliničnem inštitutu za klinično nevrofiziologijo, so vsebinsko veliko obširnejši, kot so dela in naloge socialne delavke v zdravstvu. Narava dela izhaja iz medicinskega vidika, kajti bolezen amiotrofična lateralna skleroza (ALS) zahteva, da je za vse poskrbljeno hitro, ekonomično in z najmanjšim naporom za bolnika in družino. V okviru izdelave magistrskega dela je bila opravljena raziskava vsebine dela socialne delavke v Skupini za obravnavo oseb z ALS, in sicer, koliko od vsebine sodi na področje dejavnosti socialnega dela in koliko na področje dejavnosti koordinatorja po zgledu iz tujine.

KLJUČNE BESEDE: amiotrofična lateralna skleroza, medicinski vidiki socialnega dela, soustvarjanje, celostna obravnava.

Mag. Stanislava Ristić Kovačič je kot socialna delavka zaposlena na Kliničnem inštitutu za klinično nevrofiziologijo Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani in v okviru Skupine za obravnavo oseb z amiotrofično lateralno sklerozo, na istem oddelku, tudi kot strokovna sodelavka. Kontakt: (01) 522 1524, stanka.kovacic@kclj.si.

Lilijana Šprah

FUNKCIONALNA REMEDIACIJA OSEB Z MOTNJAMI RAZPOLOŽENJA

Motnje razpoloženja so obsežen javnozdravstveni problem, saj so med najpogostejšimi diagnosticiranimi psihiatričnimi boleznimi. Praksa na področju zdravljenja motenj razpoloženja, med katere se uvrščata tudi depresivna in bipolarna motnja, je pokazala, da so terapije, ki so podprte zgolj s farmakološkim zdravljenjem, dolgoročno manj učinkovite v primerjavi s tistimi, ki vključujejo še kakšno od psihosocialnih intervencij. Zato postaja tudi na področju zdravljenja depresivne in bipolarnе motnje razpoloženja vse bolj aktualna funkcionalna remediacija, ki se je že dobro uveljavila na področju shizofrenije. Funkcionalna remediacija oseb z motnjami razpoloženja vključuje poleg vzdrževalnega zdravljenja še psihoedukacijsko intervencijo in kognitivno remediacijo, tj. trening kognitivnih spretnosti. Njen cilj je krepitev moči oseb pri opravljanju vsakodnevnih dejavnosti, pri njihovem aktivnem vključevanju v družbo in izboljševanju poklicnega izida ter pri preprečevanje recidivov razpoloženjskih epizod. Program funkcionalne remediacije izvaja interdisciplinarna ekipa strokovnjakov različnih profilov: psihiatri, psihologi, socialne delavke in medicinske sestre. V prispevku so povzeti raziskovalni izsledki, osnovna teoretska izhodišča funkcionalne remediacije oseb z depresivno oz. bipolarno motnjo razpoloženja in nekateri aktualni izvedbeni vidiki.

KLJUČNE BESEDE: bipolarna motnja razpoloženja, depresivna motnja razpoloženja, kognitivna oškodovanost, kognitivna remediacija, psihoedukacija, ekološka validacija.

Doc. dr. Šprah Lilijana, univ. dipl. psih., je kot višja znanstvena sodelavka, zaposlena na Družbenomedicinskem inštitutu ZRC SAZU. Raziskuje področje duševnega zdravja, kognitivne nevropsihologije motenj razpoloženja, poklicnega stresa in razvoja evalvacijskih metodologij. Kontakt: lilijana.sprah@guest.arnes.si.